

contra Mahoma Moferí, un sarraí acusat el 1458 de cometre actes sodomítics amb Acenet, també moro, quan tots dos tenien quinze anys (entrada 33). Amb els anys, els dos acusats van esdevenir cunyats i cristians, batejats amb els noms de Pere Cirera i de Joan de Boixadors. El final de la història, però, no és tan feliç com la del *Jacob Xalabín*, ja que Pere Cirera va ser sentenciat a morir cremat.

BIBLIOGRAFIA

BOSWELL (1980): John Boswell, *Christianity, Social Tolerance and Homosexuality*, Chicago: The University of Chicago. [Trad. castellana: *Cristianismo, tolerancia social y homosexualidad. Los gays en Europa occidental desde el comienzo de la Era Cristiana hasta el siglo XIV*, Barcelona: Muchnik, 1992; «Biblioteca Atajos» 1.]

ROSSIAUD (1984): Jacques Rossiaud, *La prostitution médiévale*, París: Flammarion. [Trad. castellana: *La prostitución en el medioevo*, Barcelona: Ariel, 1986.]

MESTRE ZARAGOZÁ, Marina: *Ausiàs March. L'impossible orthodoxie de l'être*, pre-faci de Marie-Claire Zimmermann, Madrid: Casa de Velázquez, 2014; «Essais de la Casa de Velázquez» 8.

MARCEL ORTÍN

Universitat Pompeu Fabra
marcel.ortin@upf.edu

Aquest llibre de 160 pàgines té l'origen en la primera part de la tesi doctoral de Marina Mestre, *Les enfants de la colère. Anthropologie des passions et littérature en Espagne à la Renaissance* (dirigida per M.-C. Zimmermann i J.-P. Étienne, Université Paris IV – Sorbonne, 2003). Tal com explica l'autora, l'obra ha estat reescrita «per correspondre a les exigències de la col·lecció que l'acull»: per això l'ha despullat de referències als debats entre especialistes —només n'ha quedat una bibliografia al final del volum— i l'ha centrat en allò que n'era l'essència, «una lectura personal de l'obra poètica d'Ausiàs March, un assaig sobre la seva poesia» (p. 161). D'aquesta lectura ja n'havia avançat les idees principals en un article de l'any 2009, «El papel de la antropología augustiniana en la poesía de Ausiàs March» (MESTRE 2009).

L'interès de Mestre es centra tant en la comprensió de l'«escriptura poètica» de March com en la dels «materials doctrinals» a partir dels quals està construïda (p. 5). La manera de procedir consisteix a interpretar llocs triats de la seva obra a la llum de nocions generals de la tradició filosòfica; a fer la lectura detinguda d'algunes peces (les poesies IV, X, XI, XVIII, LXVIII i CV, reproduïdes al final del volum),

sovint valorant-hi la contribució de la forma poètica i de l'expressivitat lèxica en la construcció del sentit; i a anar argumentant deductivament, a partir dels diversos indicis obtinguts, la validesa de la hipòtesi de partida, seguint expressament el camí obert per Marie-Claire Zimmermann: la concepció de l'obra de March com «l'escriptura poètica d'una recerca ontològica» (p. 4), una resposta —no d'abast filosòfic, sinó de gran qualitat poètica— a «l'experiència dolorosa dels límits de l'antropologia cristiana medieval en el si de la qual pensa March» (p. 7).

El llibre s'estructura en tres capítols i una conclusió. En el primer («L'antropologia medieval: un marc de referència no qüestionat», p. 9-37) es revisa la tesi de l'adscripció de la poesia de March al pensament aristotèlicotomista, vigent des de Josep Torras i Bages i Amadeu Pagès. «Sense pretendre identificar fonts precises», l'autora hi postula el predomini d'«altres materials intel·lectuals» de procedència augustiniana, que observa en la lectura de diversos fragments. Els arguments que n'extreu són la diferència radical entre les dues natures del compost humà, cos i ànima, i el conflicte que se'n deriva, origen del pecat en les accions de l'home. L'ordre en què es fonamenta la natura humana és el de la preeminència de la raó *contra* allò que vol el cos. El fons aristotèlic i estoic observable en el pensament moral de March troba per tant el seu límit en «el dualisme augustinà i el conflicte permanent en què es juga, a cada instant, la salvació de l'ànima» (p. 34), hipòtesi que dóna valor de veritat absoluta a dos versos de la poesia XLV: «De la virtut és nostra vida exempta / sí que lo cos venç a l'arma batalles». L'ètica marquiària seria d'aparença aristotèlica «només pel vocabulari emprat», arriba a dir l'autora, perquè de fet està «enterament construïda sobre la confrontació entre el cos i l'esperit» (p. 36). Però acaba matisant això amb la distinció entre «raó teòrica» i «raó pràctica» en què sosté l'anàlisi de l'obra en els capítols següents: «en rigor es pot parlar d'un tomisme que sense refusar teòricament l'hilemorfisme aristotèlic i la seva força d'integració, en tot moment fa l'experiència aguda de la dualitat matricial del compost humà» (p. 36).

El segon capítol («La perversió del model antropològic de referència: l'amador», p. 39-92) és el nucli de l'assaig. A parer de l'autora, l'objecte de l'obra de March no és explicar l'amor, sinó fer-ne el centre d'una recerca ontològica del jo. No s'hi troba enlloc la definició tomista de l'amor com a motor de l'ànima o com a passió que pot ser explicada en termes psicològics. La presentació tripartida que se'n fa en les poesies XLV i LXXXVII (amor del cos, de l'ànima i del compost), que la crítica ha correlacionat amb les tres menes d'amistat segons Aristòtil, s'explica millor a partir de la distinció augustiniana entre voluntat bona (o caritat, donada per la gràcia divina) i voluntat dolenta (font del pecat). La condició de possibilitat de l'amor del compost és la preeminència de l'ànima sobre el cos, un sotmetiment o una espiritualització de l'amor carnal per l'amor espiritual que es pot relacionar amb la imatge de l'ànima proposada per Plató en el *Fedre*: els cavalls que l'auriga ha de menar són de qualitats contràries, igual que les pulsions de la carn i de l'esperit que el jo marquiària experimenta com un «home escindit», en expressió de Pere Bohigas. Què és llavors l'amor espiritual de March,

aquell del qual ell mateix es presenta com l'únic servidor? Enlloc de la seva obra no es troba la noció de la transcendència per l'amor, que és la de Plató i els seus comentaristes cristians (Marsili Ficí). Els seus únics déus són «o bé l'Amor o bé la dama que l'inspira» (p. 59). En aquest sentit, la poesia XVIII s'ha de llegir no com una declaració d'amor espiritual (cf. vv. 5-6: «tant en amor l'esperit meu contempla / que par del tot fora del cos s'aparte») sinó com la millor prova que l'amor marquà és el del cos exclusivament, atès que arrela en la «fantasia» i té el límit en el «delit», tots dos pertanyents a la part sensitiva del compost; l'autora hi correlaciona la definició negativa de l'amor que dóna Ausiàs (no és «substància raonable», v. 17) per concloure que «el saber de l'Amor» exposat en aquesta poesia «no és un saber racional sinó un saber sensitiu, nascut de l'ànima sensible, no conegut sinó experimentat», i en darrer terme «irracional» (p. 61-73). Se'n dedueix la coexistència de la idea de l'amor tal com hauria de ser i la de l'amor tal com és en la pràctica; llavors les poesies més teòriques no serien sinó «una espècie de clarividència de la raó que té sempre a la vista l'ideal» (p. 74). La poesia X també és llegida així: de «l'asserviment de l'ànima racional per l'ànima sensitiva» en l'experiència amorosa se n'ha de deduir la irracionalitat i la falsedat del coneixement obtingut (p. 75-81). Per acabar aquest capítol, l'autora examina la presentació que fa March d'ell mateix com el «pus estrem amador» (per naturalesa, per voluntat i per hàbit), i conclou que allò que ha fet el jo és incórrer en un segon pecat original en sotmetre a l'amor la seva ànima racional, i amb ella la seva humanitat i l'ordre diví que el Creador hi havia imprès (culpa que s'expressaria en els versos 81-88 de la poesia XCIX).

El tercer capítol («La tragèdia ontològica del jo», p. 93-124) descriu aquest jo escindit que veu sotmesa la seva raó a l'amor, i per tant —diu l'autora— al cos que ella hauria de regir. Els fragments portats a col·lació són de les poesies CII (pel motiu del compost «partit») i XL (pel combat d'amor i odi més enllà de la raó). Se'n dedueix la consciència d'una perversió ontològica a què el jo no es pot sotstreure, donada la seva condició d'«amador». L'efecte és la pèrdua de la llibertat (observada en diversos llocs i motius: l'infant perdut, el malalt, el paralític, el navegant sense rumb): la constatació que només la passió —el cos, insisteix l'autora— ha determinat fins i tot els seus actes virtuosos. El jo resta així passiu i reclòs en ell mateix. En diversos llocs de l'obra es fan ben visibles l'absència de la dama (són els fragments en què apareixen els motius del mutisme amorós, la falta de correspondència, la culpa d'ella, etc.), la solitud orgullosa de l'amador «fènix», i la seva incapacitat d'abastar el més enllà (per la falta de resposta als seus interrogants en els anomenats Cants de mort, i per la incapacitat del jo per a salvar la distància que el separa del seu Creador en el Cant espiritual).

La conclusió (p. 125-134) parteix d'aquesta deshumanització del jo, enfrontat per l'afirmació del cos a «l'antropologia de referència amb relació a la qual es pensa sempre», i constata que el poeta assumeix amb orgull la seva condemna. Només per mitjà de l'escriptura poètica, donant-se a veure al lector, «el jo pot esperar una certa reintegració del seu ésser d'amador en el món dels homes».

La tesi de Mestre és atractiva, perquè és veritat que en la seva reflexió poètica March s'obstina a buscar un motlle explicatiu satisfactori per a la seva experiència de l'amor, però l'experiència es revela sempre més forta, no deixa de presentar nous interrogants. Es poden retreure en aquest sentit les poesies de penediment per haver divinitzat l'amor humà, emparentades amb les poesies de reflexió moral i teològica que hem de situar al final de la seva vida. En darrer terme preval la vivència d'un home incapaç d'abandonar l'amor, i que sovint es presenta «escindit» entre la contemplació i l'experiència —per a dir-ho amb l'adjectiu que va proposar Bohigas en forma interrogativa, i que Mestre recupera afirmant-lo. Ara bé: la causa d'aquesta escissió, si existeix realment, no es pot reduir a una contraposició de cos i ànima. Hi ha una certa circularitat en el procediment d'establir en aquests termes el marc antropològic de referència, llegint els versos així, i llavors interpretar l'experiència declarada pel poeta com una confirmació del seu desencaix respecte a aquest marc. La lectura que proposa Mestre de la poesia IV equipara el debat cos-enteniment amb la dualitat cos-ànima, equiparació que no es podria fer des de la concepció aristotelicotomista, en què l'ànima inclou una part sensitiva i una part racional. Anàlogament, la lectura de la poesia XVIII surt tota d'haver identificat en la fantasia una facultat del cos, fora del control de la raó, no un dels sentits interns de l'ànima humana, mediadors entre l'experiència sensible i l'enteniment. Tampoc no sembla acceptable, tenint a la vista les poesies III (vv. 1-8) i XLV (vv. 33-40), l'afirmació que enlloc de l'obra de March no es troba la psicologia de l'amor proposada pel tomisme; entès des d'aquesta perspectiva, l'amor seria una passió de l'ànima —la primera—, encara que s'origini en els sentits externs. Aquests i molts altres indicis (p. ex. la descripció de l'amor de la poesia XLV: «Los qui amor amb cos e arma senten, / amant lo cos e més la part de l'arma, / grau de amor homenívol atenyen: / sobre dos colls lo jou d'amor aporten», o la imatge del «drap de mescla» de la poesia LXXXVII) fan pensar que convé tenir en compte tota la complexitat de la concepció hilemòrfica de l'ànima i la seva relació d'unitat indestriable amb el cos que proporciona el pensament aristotelicotomista si es vol treure a la llum la riquesa de l'anàlisi de l'experiència de l'amor humà en la poesia de March.

Una clau d'aquesta anàlisi està en la presentació dels dos amors, l'«honest» o de l'ànima sola i el «delitable» del compost, i de la manera com es relacionen, no gens evident, determinada per la relació d'ànima i cos en la filosofia tomista. Per March tots dos són humans, encara que el primer no arriba a ser conegut distintament en l'experiència dels amants mentre viuen. Mestre interpreta erròniament la poesia XLV quan adscriu l'amor delitable al cos, com un amor purament carnal (que afectaria l'ànima només en tant que n'experimenta el remordiment), i l'identifica amb el de «cells qui amor bestialment practiquen»; contraposat a aquest, l'amor honest seria l'amor espiritual adreçat a Déu, reservat a uns pocs homes escollits; i entre els dos hi hauria l'amor mixt o pròpiament humà. La confusió en la lectura invalida les conclusions que en treu: l'elevació metafísica de la caritat augustiniana en l'amor honest i l'enviliment de la condició racional de l'home en l'amor delitable.

L'última consideració ha d'anar referida al partit pres que adopta Mestre tot al llarg del seu assaig: la concepció de l'obra de March com un tot coherent i simultani, exposició d'una «recerca ontològica del jo» que es pot reconstruir llegint els fragments que millor la descriuen. Aquesta manera de procedir comporta el perill d'anar sumant lectures descontextualitzades, equiparant-ne els sentits, en una obra que es va produir al llarg de més de trenta anys. Per exemple, en el context de la poesia XCIX els versos 81-88 no presenten la damnació del poeta pel fet d'haver esdevingut amador, sinó la seva desesperació pel fet d'amar carnalment i a desgrat aquella a qui havia amat honestament. I en els versos 81-88 de la poesia CXIV no hi ha complaença en la pròpia condemna, perquè el context és la tristesa per haver perdut l'amor. El caràcter introspectiu de la poesia de March és evident, però també és cert que la constitueixen composicions de contingut amorós, moltes adreçades a dames concretes emprant-hi un senyal caracteritzador (l'oferta d'amor honest a Llir entre cards, que recull la interpretació mariana del Càntic dels càntics feta per sant Bernat, és diferent de l'oferta d'amor honest a Plena de seny, centrada en l'enteniment); s'hi troben també motius i invocacions que les agrupen, al·lusions a la condició personal i a l'edat, i un context cortesà al qual fan referència molts de versos. Per a treure'n l'entrellat convé no desatendre aquestes indicacions que hi va deixar el poeta mateix, sobre la varietat de la seva experiència.

BIBLIOGRAFIA

MESTRE (2009): Marina Mestre Zaragoza, «El papel de la antropología augustiniana en la poesía de Ausiàs March», *El Críticón*, 107, p. 11-27.

BINIMELIS, Joan: *Descripció particular de l'illa de Mallorca e viles*, Juli Moll i Gómez de la Tía (ed.), València: Publicacions de la Universitat de València i Institut Cartogràfic de Catalunya, 2014; «Fonts Històriques Valencianes» 60.

CARLES CABRERA

STEI - Universitat Catalana d'Estiu
carlescaberavillalonga@gmail.com

El menorquí Juli Moll i Gómez de la Tía ha estat el responsable de l'estudi introductor i de l'edició crítica de la versió catalana —que és l'original manuscrita— del Llibre v de la *Història general del Regne de Mallorca* de Joan Baptista Binimelis i Garcia (Manacor, 1538/9 – Palma, 1616), que només s'havia imprès per complet i en traducció castellana l'any 1927 a *La Última Hora* de Josep Tous.